

Sebastian Sykuna

Uniwersytet Gdański

ZAKAZ NIEUCZCIWEJ KONKURENCJI Z PERSPEKTYWY ETYKI PRAWNICZEJ

Uczestnictwo w tak doniosłym przedsięwzięciu, jakim jest księga jubileuszowa, nakłada na autora przynajmniej dwa obowiązki. Po pierwsze, należy wspomnieć o osobie Jubilata. I po drugie, w treści złożonego opracowania powinno nawiązać się do Jego zainteresowań naukowych. W przypadku niniejszej księgi sprawa wydaje się oczywista. Trudno bowiem, szczególnie będąc samemu w przeszłości studentem Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego, nie odnieść się do osoby Jubilata. Profesor Jerzy Ciszewski jako uznany znawca prawa cywilnego oraz prawa handlowego, w tym szczególnie systemu spółek, należy do postaci niezwykle ważnych dla tego wydziału. Jako ceniony nauczyciel akademicki był wychowawcą wielu pokoleń prawników, którzy kończyli gdańską wszechnicę prawa i do dziś stanowią, w jak najszerszym znaczeniu, wymiar sprawiedliwości na Pomorzu. Co więcej, szczególnego podkreślenia wymaga fakt, iż Profesor Jerzy Ciszewski łączył swoją pracę dydaktyczno-naukową z szeroko rozumianą praktyką prawniczą. Warto jedynie tytułem przykładu wskazać, że w swej wieloletniej karierze wykonywał zawód sędziego, radcy prawnego, notariusza oraz adwokata. To także dlatego zajęcia dydaktyczne z Profesorem Jerzym Ciszewskim były zawsze uważane przez studentów za niezwykle ciekawe. Nie ma bowiem nic lepszego niż nauczanie, w którym obrazuje się kwestie teoretyczne przez wskazanie praktycznych egzemplifikacji.

Wykonując którykolwiek z zawodów prawniczych i będąc jednocześnie członkiem wymienionych powyżej korporacji, Profesor Jerzy Ciszewski, tak jak Jego koleżanki i koledzy, podlegał zasadom etyki prawniczej. Poprzez swoje zaangażowanie w sprawy korporacyjne aktywnie wspierał ideę samorządności wolnych zawodów, budując szeroko rozumianą kulturę wymiaru sprawiedliwości¹. Co ciekawe, nawiązując do Jego pracy naukowej, warto zauważyć, że moż-

¹ K.J. Kaleta, *Między etyką a estetyką. Niektóre obowiązki prawnika wobec sądów i urzędów*, [w:] *Etyka prawnicza. Stanowiska i perspektywy*, red. H. Izdebski, P. Skuczyński, 2. wyd. Warszawa 2011, s. 132; S. Sykuna, *Kultura wymiaru sprawiedliwości jako wartość oczekiwana społecznie*, [w:] *Budowa wartości wymiaru sprawiedliwości – wymiar prawny, zarządczy i ekonomiczny*, red. P. Banasik, Warszawa 2016, s. 13-21.

na wskazać przynajmniej kilka zagadnień, które stanowią przedmiot zainteresowania zarówno nauki prawa cywilnego, handlowego czy szeroko rozumianych stosunków gospodarczych, jak i etyki prawniczej. Niewątpliwie jednym z nich jest problematyka nieuczciwej konkurencji, której właśnie w ujęciu etycznym poświęcono niniejszy tekst.

Przystępując do analizy problematyki konkurencji w odniesieniu do osób wykonujących zawody prawnicze, w pierwszej kolejności należy wyłączyć z tych rozważań przede wszystkim sędziów i prokuratorów. Specyfika tej służby w ramach wymiaru sprawiedliwości musi implikować wniosek, że wśród sędziów i prokuratorów nie tylko nie ma, ale wręcz nie może być jakiegokolwiek konkurencji w przyjętym poniżej rozumieniu. Natomiast w odniesieniu do wolnych zawodów kwestia ta przedstawia się zupełnie inaczej.

Nikt chyba raczej nie zaprzeczy, że współcześnie świadczenie usług prawnych coraz bardziej podlega prawom wolnego rynku i zasadom ekonomii. Co więcej, zasadna wydaje się konstatacja Ryszarda Sarkowicza, że „ostra konkurencja, walka o klienta, orientowanie działalności w coraz większym stopniu na zysk – to dzisiejsza rzeczywistość środowiska prawniczego”². Z drugiej jednak strony w przypadku profesji prawniczej trudno, jeszcze przynajmniej obecnie, mówić o typowej konkurencji. Wydaje się bowiem, iż wciąż, chociażby częściowo, aktualne pozostają słowa Huberta Izdebskiego, że „na rynku usług prawnych (jeżeli można w ogóle o nim mówić) nie ma **typowej konkurencji** (pogrubienie w oryginale – przyp. S.S.). Na regularnym rynku nie mogą występować podmioty o zasadniczo różnym statusie: przedsiębiorcy działający na zasadach ogólnych i szczególnie przedsiębiorcy, zorganizowani w ściśle regulowany zawód zaufania publicznego. Co więcej, jedną z cech regulowania – i w dużej mierze nakazanego przez państwo samoregulowania – zawodu jest ograniczenie konkurencji w obrębie danego zawodu zaufania publicznego. Ograniczenie to następuje poprzez różne instrumenty, które z reguły nie występują łącznie nawet na rynkach najbardziej regulowanych w szczególności przez:

- obowiązek świadczenia usług w ustawowo określonych przypadkach;
- reglamentowanie wynagrodzenia adwokata, radcy prawnego czy notariusza;
- zakaz reklamy;
- zakaz publicznego informowania o specjalizacji w obrębie wykonywanego zawodu;
- obowiązek przestrzegania innych reguł deontologicznych, które składają się na etykę danego zawodu”³.

² R. Sarkowicz, *O tzw. moralnym kryzysie profesji prawniczej*, [w:] *Studia z filozofii prawa 2*, red. J. Stelmach, Kraków 2003, s. 162.

³ H. Izdebski, *Marketing usług prawnych. Rozpoczęcie współpracy*, [w:] *Etyka zawodów prawnych. Etyka prawnicza*, red. H. Izdebski, P. Skuczyński, Warszawa 2006, s. 174–175. W zakresie starszej literatury na temat zagadnienia konkurencji i marketingu usług prawnych zob. W. Dawidowicz, *Konkurować uczciwie, ale z kim?*, „Palestra” 1995, nr 7–8, s. 76–81; A. Tomaszek, *Konkurować uczciwie. Kilka uwag de lege ferenda o konkurencji w zakresie usług prawnych*, „Palestra” 1995, nr 3–4, s. 73–76; M. Bobrowicz,

Rynek usług prawniczych, bo niezależnie od przywołanych powyżej słów raczej można już dziś posługiwać się takim pojęciem, podlega ciągłym zmianom. Wynika to nie tylko z przekształceń o charakterze ekonomicznym, ale także społecznym oraz etycznym. Co więcej, daje się zauważyć, że wraz ze zmianą rynku usług prawniczych następuje także swoiste przekształcanie się samej etyki prawniczej⁴. Jeżeli przyjąć, że jednym z elementów wpływających na poziom konkurencji wśród wolnych zawodów jest kwestia możliwości reklamowania swoich usług, to warto zauważyć, że w przeciągu ostatnich lat zarówno wśród adwokatów, jak i radców prawnych nastąpiły znaczące zmiany. Pomimo ich różnego stopnia w zależności od danej korporacji, to jednak co do zasady zmierzają one do liberalizacji dotychczasowych zakazów chociażby w zakresie informacji o swoich usługach.

Pisząc o istocie nieuczciwej konkurencji wśród osób wykonujących wolne zawody, należy zauważyć, że w przypadku tylko niektórych korporacyjnych kodeksów etyki prawniczej, *expressis verbis* wskazano ich przejawy. I tak w kodeksie etyki zawodowej notariusza⁵ w pierwszej kolejności w § 25 zawarto ogólną normę, która nakazuje członkom tej korporacji kierować się zasadą lojalności, życzliwości i szacunku w stosunku do innych notariuszy, zachowując wszakże prawo do oceny ich pracy, a zarazem wystrzegając się jakichkolwiek form nieuczciwej konkurencji zawodowej. Następnie w § 26 kodeksu wskazano, że nieuczciwa konkurencja przejawia się w szczególności w następujących działaniach:

- 1) faktycznym współdziałaniu z osobami, które zawodowo bądź w innej formie doprowadzają notariuszowi klientów. Rażącem naruszeniem zasady wolnego wyboru jest stosowanie odpłatności wobec takich osób;
- 2) stałym stosowaniu, w zależności od przewidywanych przyszłych korzyści własnych, niższych stawek wynagrodzenia w odniesieniu do klientów lepiej sytuowanych materialnie, a wyższych – w odniesieniu do klientów gorzej sytuowanych;
- 3) monopolizowaniu korzystnych pod względem wynagrodzenia czynności aktowych z wykorzystywaniem pomocy przedstawicieli organów administracji i podmiotów gospodarczych;
- 4) aktywnej postawie notariusza zmierzającej do skupiania w swoim ręku monopolu na powtarzające się czynności aktowe, w których stroną są wskazane w pkt. 3 organy i podmioty;
- 5) zabieganiu o klienta kosztem merytorycznej jakości czynności i z przekroczeniem przez notariusza granic własnego doświadczenia i własnej wiedzy fachowej;

Marketing usług prawniczych, Warszawa 2001; W. Pepels, B. Steckler, *Marketing dla prawników*, tłum. M. Szafrńska, Warszawa 2006.

⁴ P. Skuczyński, *Status etyki prawniczej*, Warszawa 2010, s. 90–93.

⁵ Kodeks etyki zawodowej notariusza – uchwała Nr 19 Krajowej Rady Notarialnej z dnia 12 grudnia 1997 r. z późn. zm.

- 6) dokonywaniu czynności poza siedzibą własnej kancelarii, z częstotliwością albo w warunkach, które wskazują na naruszenie zasady lojalności;
- 7) odsyłaniu klientów do innych notariuszy w sprawach pracochłonnych, a mało dochodowych;
- 8) systematycznym świadczeniu usług przy demonstrowaniu postawy przekraczającej granice uprzejmości – również poprzez zaniechanie żądania niezbędnej dokumentacji i rezygnacji z innych wymagań, które zapewniają prawidłowość dokonanej czynności.

Ponadto katalog ten rozszerzono w dodatkowym, oddzielnym § 27 kodeksu, gdzie wskazano, że do działań nieuczciwej konkurencji zalicza się również uprawianie reklamy osobistej w jakiegokolwiek postaci.

Warto również dodać, że z uwagi na użyty w § 26 zwrot „w szczególności”, podane w kodeksie etyki zawodowej notariusza wyliczenie nie stanowi katalogu zamkniętego.

Podobne rozwiązanie legislacyjne, w postaci wymienienia przejawów nieuczciwej konkurencji, zastosowano w przypadku zbioru norm regulujących etykę komorniczą. W Kodeksie etyki zawodowej komornika sądowego cały rozdział czwarty poświęcony zasadom uczciwej konkurencji sytuuje w § 24 naczelną regułę, a mianowicie prawo wierzyciela do wyboru komornika dokonane wyłącznie na podstawie oceny sprawności, szybkości i rzetelności prowadzonych postępowań egzekucyjnych. Dodatkowo w kolejnym paragrafie wskazano, że zachowanie uczciwości konkurencji zawodowej jest obowiązkiem komornika, a jej naruszenie rodzi odpowiedzialność dyscyplinarną. Dopiero po tych dwóch ogólnych normach, w § 26 zobowiązano komornika do powstrzymania się od jakichkolwiek form nieuczciwej konkurencji zawodowej, zwłaszcza:

- 1) wpływania w sposób bezpośredni lub pośredni na wybór komornika dokonywany przez wierzycieli;
- 2) zabiegania o wierzycieli w każdy sposób, z wyłączeniem podnoszenia sprawności, szybkości i rzetelności prowadzonych postępowań egzekucyjnych;
- 3) ustalania kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu egzekucyjnym w sposób sprzeczny z przepisami prawa;
- 4) w warunkach skierowania egzekucji do tego samego składnika majątku dłużnika przez dwóch lub więcej komorników, nieprzekazywania lub przekazywania z nieuzasadnionym opóźnieniem spraw egzekucyjnych komornikowi właściwemu do dalszego prowadzenia postępowania lub nakłaniania wierzycieli do składania wniosków o umorzenie postępowania egzekucyjnego w celu pozyskania opłat stosunkowych;
- 5) korzystania z usług pośredników, którzy zawodowo bądź w innej formie zjednávają dla komornika wierzycieli;
- 6) dokonywania wszelkiej identyfikacji komornika odbiegającej od przeciętnie stosowanej przez innych komorników, mającej na celu ograniczenie prawa wierzyciela do wyboru komornika;

- 7) stosowania reklamy, w tym osobistej, w jakiegokolwiek postaci;
- 8) inspirowania lub redagowania przez komornika relacji medialnych z przeprowadzonych przez siebie lub innych komorników czynności służbowych⁶.

Rozważając wskazane powyżej przejawy nieuczciwej konkurencji, łatwo zorientować się, że znaczna ich część (poza tymi, które wiążą się bezpośrednio ze specyfiką zawodu notariusza lub komornika), może być – równie dobrze – odnoszona do innych wolnych zawodów. Znajduje to także swoje potwierdzenie w odpowiednich aktach normatywnych dotyczących etyki zawodowej chociażby adwokata czy radcy prawnego. Wprawdzie brak w nich podobnego wyliczenia wprost przejawów nieuczciwej konkurencji, jak w przypadku powyższych kodeksów, to jednak można je wywieść z poszczególnych przepisów tam zawartych. Przykładowo, zgodnie z zasadami etyki adwokackiej, członkom tej korporacji nie wolno korzystać z reklamy, jak również zakazuje się im pozyskiwania klientów w sposób sprzeczny z godnością zawodu⁷. Paragraf 23 Zbioru zasad etyki adwokackiej i godności zawodu stanowi *explicite*, że adwokata obowiązuje zakaz korzystania z reklamy, jak również zakaz pozyskiwania klientów w sposób sprzeczny z godnością zawodu oraz współpracy z podmiotami pozyskującymi klientów z naruszeniem prawa lub zasad współżycia społecznego⁸. Dążąc do zmniejszenia niebezpieczeństwa nieuczciwej konkurencji w zawodzie, zasady etyki adwokackiej pozwalają członkom tej korporacji jedynie na ograniczone formy informacji o prowadzonej przez nich praktyce, co zostało uregulowane odpowiednio w § 23a i 23b Zbioru zasad etyki adwokackiej i godności zawodu.

Również zasady etyki radcy prawnego regulują kwestie dotyczące informowania o wykonywaniu zawodu i pozyskiwania klientów. Zgodnie z art. 31 kodeksu etyki radcy prawnego informowaniem o wykonywaniu zawodu jest inicjowane przez radcę prawnego działanie niestanowiące bezpośredniej propozycji zawarcia umowy z konkretnym klientem, bez względu na jego formę, treść

⁶ Kodeks etyki zawodowej komornika sądowego – Załącznik do uchwały KRK nr 909/IV z dnia 8 lutego 2012 r.

⁷ Z. Krzemiński, *Etyka adwokacka. Teksty, orzecznictwo, komentarz*, Kraków 2003, s. 106–111. Zob. także szczegółowo na ten temat: J. Naumann, *Zbiór zasad etyki adwokackiej i godności zawodu. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 366 i n. Autor ten wylicza przykładowe formy pozyskiwania klientów, które w sposób oczywisty stoją w sprzeczności z godnością i powagą zawodu adwokata. Wśród nich wymienia „korzystanie z wszelkiego rodzaju pośredników, także pracowników własnej kancelarii; opłacanie naciągaczy; pozostawianie w prokuraturach, komisariatach, urzędach wizytówek w intencji pozyskiwania tą drogą kierowanych klientów; wywieszanie wszelkiego rodzaju anonsów (zwłaszcza na terenie sądów, kancelarii notarialnych, biur komorniczych, prokuratur, komisariatów policyjnych, szpitali i innych placówek świadczących pomoc medyczną, kościołów i placówek przykościelnych lub parafialnych, ośrodków dla uchodźców, zakładów pogrzebowych, w pobliżu aresztów i zakładów karnych itp.), w treści których adwokat oferuje pomoc prawną” – J. Naumann, *Zbiór zasad...*, s. 366.

⁸ Zbiór zasad etyki zawodowej i godności zawodu – uchwała Nr 52/2011 Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 19 listopada 2011 roku, w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej), uchwalonego rzez NRA dnia 10 października 1998 r. (uchwała Nr 2/XVIII/98) z późn. zm.

i środki techniczne⁹. Jednocześnie w art. 32 kodeksu wskazano przykładowe, zakazane przejawy informowania sprzecznego z prawem, dobrymi obyczajami lub naruszającymi godność zawodu radcy prawnego. Wśród nich wymieniono informowanie niezgodne z rzeczywistością lub wprowadzające w błąd, naruszające tajemnicę zawodową, ograniczające klientowi swobodę wyboru, polegające na powoływaniu się na osobiste wpływy lub znajomości, wykorzystywaniu łatwości lub przymusowego położenia, nadużyciu zaufania, wywieraniu presji, udzielaniu nierzetelnych obietnic lub gwarancji, narzucające się, w szczególności poprzez naruszenie sfery prywatności, zawierające bezpośrednie porównywanie jakości czynności zawodowych z czynnościami innych, możliwych do identyfikacji osób, czy wreszcie zawierające wykaz klientów lub dane umożliwiające ich identyfikację – o ile nie wyrazili na to zgody.

Z uwagi na charakter niniejszego opracowania, w tym szczególnie ramy wydawnicze księgi jubileuszowej, opisane powyżej kwestie związane z informowaniem o wykonywaniu zawodu adwokata i radcy prawnego oraz pozyskiwaniem poprzez nich klientów, pomimo zasadności merytorycznej, siłą rzeczy nie mogą zostać pogłębione o dalsze rozważania dotyczące reklamy. Należy tu jednak zasignalizować jeszcze jedno zagadnienie: różnicę pomiędzy reklamą a informacją. Jak wskazano w literaturze, „pierwsze z tych pojęć oznacza wszystko, co zawiera dodatkowe informacje o towarach lub usługach, o ich zaletach, wartości i możliwości ich nabycia, nie jest jednak możliwe sformułowanie jakichś precyzyjnych reguł, które pozwolą jednoznacznie stwierdzić, czy informacja jest już reklamą czy jeszcze nią nie jest”¹⁰. Dlatego problem ten jest niezwykle skomplikowany i w praktyce budzi tak liczne kontrowersje.

Jednakże pisząc o nieuczciwej konkurencji, warto na koniec dostrzec, iż zagrożenia, które z niej wynikają, są na tyle duże, że poszczególne korporacje starają się „odgórnie” ograniczać jej rozprzestrzenianie. Wydaje się to konieczne szczególnie z uwagi na niesamowity wzrost podaży na rynku usług prawniczych. W pewnym aspekcie można to uznać za narastający problem. Teza ta wydaje się tym bardziej prawdziwa, że w Polsce coraz częściej pojawiają się zagraniczne „przedsiębiorstwa” prawnicze. Świadczą one nie tylko typową pomoc prawną, ale także tzw. usługi pomocnicze, jak chociażby w zakresie doradztwa finansowego czy marketingu. Wskazując na dominację tych ostatnich form działalności, może dochodzić do omijania norm ograniczających nieuczciwą konkurencję, które wynikają z przepisów korporacyjnych. Należy również pamiętać o całej rzeszy osób, które po ukończeniu studiów prawniczych nie przystąpiły do żadnej korporacji, a w ramach swojej działalności gospodarczej odpłatnie świadczą

⁹ Kodeks etyki radcy prawnego – Załącznik do uchwały Nr 3 /2014 Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z dnia 22 listopada 2014 roku.

¹⁰ E. Mitreğa, *Reklama*, [w:] *Leksykon etyki prawniczej. 100 podstawowych pojęć*, red. P. Skuczyński, S. Sykuna, Warszawa 2013, s. 331–332.

usługi prawnicze¹¹. Ograniczeni jedynie ogólnymi przepisami o nieuczciwej konkurencji, siłą rzeczy nie podlegają korporacyjnym regulacjom, tak jak chociażby adwokaci czy radcowie prawni.

Sebastian Sykuna

PROHIBITION OF UNFAIR COMPETITION FROM THE PERSPECTIVE OF LEGAL ETHICS

The prohibition of unfair competition is an issue which in the sphere of economic relations still arouses great interest. What is more, it is also a subject of research constituting a part of legal ethics. This fact is obvious at least because the market of legal services is still subject to numerous changes and influences of economic nature, which can be answered only by a consistent adherence to ethical standards. The article is a preliminary attempt to present the issue of unfair competition just from the perspective of legal ethics.

¹¹ T. Niewiadomski, *Świadczenie usług prawniczych jako działalność gospodarcza*, „Edukacja Prawnicza” 2008, nr 5 (98).